

Klas Eklund: Vår Ekonomi.
Studentlitteratur: Lund, 2013

Den keynesianska synen

I det föregående kapitlet presenterades en allmän analysram för ekonomins kortsiktiga konjunktur rörelser och hur stabiliseringspolitiken kan dämpa sådana svängningar. I det här kapitlet redovisas en speciell variant av den analysen – den som presenterades av John Maynard Keynes under 1930-talets stora depression. Keynes slutsats – att en aktiv stabiliseringspolitik ibland var nödvändig – bröt med den tidigare dominerande synen att ekonomin klarade sig bäst utan statliga ingripanden.

Den keynesianska, aktivistiska synen dominerade ekonomiskt-politiskt tänkande under en stor del av efterkrigstiden i många länder, däribland Sverige. Under 1970- och 80-talen ifrågasattes den dock allt mer. Många menade att ekonomins internationalisering och avregleringar av finansmarknaderna gjorde att svängningarna i marknaderna mildrats och att ekonomin därför inte behövde den keynesianska sortens aktiva stabiliseringspolitik.

Men i samband med den djupa finanskrisen 2008–2009 fick Keynes revansch. För att mildra recessionen och konsekvenserna av bankkrisen beslöt sig många regeringar – även konservativa och liberala – att använda sig av keynesianska verktyg och aktivt ingripa i marknadsekonomin. Den keynesianska analysen har därför stor praktisk betydelse, i alla fall under djupa kriser. Den kan samtidigt ses som ett

specialfall av den allmänna analysen i det förra kapitlet, nämligen som vad som sker om anpassningsprocessen efter en ekonomisk störning är trög och utdragen på grund av stela priser och dåligt fungerande marknader.

Den keynesianska revolutionen

Fram till 1930-talet dominerade inom nationalekonomin uppfattningen att samhällets ekonomi genom den fria prisbildningen automatiskt strävade mot ett jämviktsläge, där det totala utbudet var lika med den totala efterfrågan. Några långvariga ekonomiska kriser med hög arbetslöshet kunde, enligt **de klassiska ekonomerna**, egentligen inte uppkomma.

Arbetslöshet var, enligt den klassiska analysen, i grund och botten en avspeglning av att lönen var för hög, vilket medförde ”utbudsöverskott” på arbetsmarknaden; vid den höga lönen var det inte så många arbetsgivare som ville anställa folk, varför resultatet blev arbetslöshet. Men den fria marknadsmekanismen skulle rätta till även detta problem. Utbudsöverskottet – det vill säga arbetslösheten – skulle ju, enligt de mekanismer som redovisades i kapitel 3 och 5, pressa ned priset på arbetskraft, lönen, till dess jämvikt på arbetsmarknaden etablerades igen. Precis samma mekanism fungerade på alla andra delmarknader, vilket säkerställde en total samhällsekonomisk jämvikt vid full sysselsättning.

John Maynard Keynes

Keynes (1883–1946) var sin tids mest inflytelserike ekonom. Han föddes in i vetenskapen – hans far var professor vid Cambridge – och kom att ge betydelsefulla bidrag till den ekonomiska och politiska utvecklingen på en rad områden under flera decennier.

Efter första världskriget deltog han i fredsförhandlingarna i Versailles. I boken *The Economic Consequences of Peace* skrev han en skarp analys av fredsfördraget, i vilken han förutspådde krigsskadeståndets förödande effekter på den tyska ekonomin och varnade för de sociala och politiska resultat de skulle kunna få. Keynes bitiska kritik gjorde honom i ett slag världsberömd. Hans profetia slog dessutom in: Tyskland gick igenom en djup kris och dessutom hyperinflation – vilket bidrog till att Hitler kunde gripa makten.

Under 1920- och 30-talen ägnade sig Keynes framför allt åt penningteori. Hans mest berömda verk kom 1936, mitt under den djupa depressionen, och hette *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Det var i den boken Keynes vände upp och ned på vad han kallade den "klassiska" teorin. Marknadsekonomin strävar visserligen mot jämvikt, men det är inte alls säkert att denna jämvikt också kännetecknas av full sysselsättning. Investeringarna drivs av kapitalisternas "djuriska drifter" och finansmarknaderna är volatila. I djup lågkonjunktur kan ekonomin låsa fast sig i en "likviditetsfälla", där låga räntor inte förmår ge tillräcklig stimulans. Keynes drog slutsatsen att bara en aktiv finanspolitik, som stimulerade efterfrågan, kunde rå på massarbetslösheten. Att passivt invänta att marknaden skulle anpassa sig till den "långa sikten" ger inga resultat. Under och efter andra världskriget slog detta aktivistiska synsätt igenom i praktiskt taget hela västvärlden. Allt fler regeringar började driva en aktiv stabiliseringspolitik för att jämna ut konjunktursvängningarna.

I samband med krigsslutet gjorde Keynes dessutom en betydelsefull världspolitisk insats, då han var en av arkitekterna bakom det system av fasta växelkurser (Bretton Woods-systemet) som kom att dominera världsekonomin under mer än två decennier.

Personligen var Keynes en mångsidig intellektuell begåvning. Han var en lysande skribent och en ärad medlem av Storbritanniens förnämsta cirklar. Han umgicks med världens främsta artister, och han förvärvade en enorm förmögenhet åt sig själv – och åt sitt college – genom smarta klipp på börsen i London.

Uttryckt i de termer vi lärt i tidigare kapitel såg den klassiska analysen den långa sikten – då ekonomins faktiska BNP-nivå är lika hög som den potentiella och utbudskurvan är vertikal – som den normala. Ekonomins anpassningsförmåga är god och analysen av den "korta sikten" sammanfaller för det mesta med den "långa".

Hela den exercis med kort- och långsiktiga utbudskurvor som vi ägnade förra kapitlet åt är därför i stort sett onödig i den klassiska världsbilden. Det är bara i undantagsfall som ekonomins jämvikt på något markant sätt avviker från den långsiktiga, och det behövs ingen särskild stabiliseringspolitik för att återföra ekonomin till jämvikt.

Under 1930-talet blev denna harmoniska bild av ekonomin allt mer ifrågasatt. Efter en dramatisk börskrasch 1929 sjönk världsekonomin ned i en djup och långvarig kris. Arbetslösheten steg i många länder upp mot 25 procent. Med en sådan bestående massarbetslöshet – i flera år – blev det allt svårare att hävda att det ekonomiska systemet på egen hand skulle kunna lösa problemet genom lönesänkningar. Påståendet att alla dessa arbetslösa i någon mening skulle vara "frivilligt" arbetslösa tedde sig allt mer världsfrånvänt.

I stället kom en alternativ förklaring, lanserad i England av John Maynard Keynes och i Sverige av den så kallade **Stockholmsskolan** – bland andra Erik Lindahl, Gunnar Myrdal, Bertil Ohlin och Erik Lundberg – att gradvis slå igenom.

- Enligt dem var det orealistiskt att anta att priser och löner var så lättroliga och flexibla att de snabbt kunde återställa full sysselsättning. I stället präglades den verkliga samhällsekonomin av betydande **pris- och lönestelhet**. Den "långa sikten" var därför så långt bort att man inte borde vänta på att ekonomin skulle anpassa sig dithän av sig själv. Keynes konstaterade lakoniskt att "på lång sikt är vi alla döda".
- Dessutom bortsåg den vanliga förklaringen från att lönerna också utgjorde köpkraft för arbetarna. Det sistnämnda gjorde att en lönesänkning minskade den **aggregerade efterfrågan** i samhället och därmed riskerade att minska företagets avsättningsmöjligheter – och därigenom driva upp arbetslösheten ytterligare. Medan klassikerna koncentrerat sig på utbudssidan och marknadsekonomin självläkande krafter

The long run is a misleading guide to current affairs. In the long run we are all dead.

JOHN MAYNARD KEYNES

koncentrerade keynesianerna sig på behovet att styra efterfrågesidan.

Genom att på detta sätt peka på efterfrågans betydelse och risken för att låg köpkraft kan leda till överproduktionskriser, återknöt den keynesianska analysen till viktiga element i Marx analys av kriserna. Men medan Marx slutsats hade varit att krisproblematiken var olöslig och kapitalismen därför var dömd att gå under blev Keynes och de svenska ekonomernas slutsats att kapitalismen kunde – och borde – reformeras. Staten borde få en mer aktiv roll.

Sammantaget vände den keynesianska analysen upp och ned på de klassiska ekonomernas världsbild. De omvälvande effekterna på såväl teoretisk analys som ekonomisk-politiska rekommendationer var så dramatiska att man talar om "den keynesianska revolutionen".

Samhällsekonomisk jämvikt

Också i den keynesianska analysen står samspelet mellan utbud och efterfrågan i centrum för analysen. Men eftersom priserna är trögrörliga, sker anpassningen mellan utbud och efterfrågan inte genom att priserna stiger och sjunker, utan genom att försäljnings-siffror och lagerförändringar ger företagen signaler om vad köparna vill ha. Ekonomins signalsystem är således inte förändringar av priser utan förändringar av **kvantiteter**. Här ligger en kärna i kontroverserna mellan keynesianer och klassiker.

Det går att konstruera utbuds- och efterfrågediagram för hela samhällsekonomin också i detta fall. Men de kommer att se annorlunda ut än de tidigare diagram vi använt. Att anpassningen sker via kvantiteter medan priserna är trögrörliga indikerar att den aggregerade utbudskurvan i den keynesianska tankevärlden är platt snarare än vertikal – alltså raka motsatsen till den klassiska analysen.

Den keynesianska utbuds- och efterfrågeanalysen härleds också på ett annorlunda sätt. Antag att den totala utbudssidan ges av BNP och att den aggregerade efterfrågan, liksom tidigare, ges av högerledet av försörjningsbalansen, det vill säga konsumtion, investeringar och bytesbalanssaldo (men låt oss för enkelhets skull tills vidare lämna utrikeshandeln utanför analysen). Låt oss dock nu anta att utvecklingen av efterfrågan inte alls beror på priser eller prisnivå (priserna är ju i praktiken stela, menade Keynes) utan att den i stället är en funktion av

nationalinkomsten och hur människor väljer att använda denna.

I figur 13.1 mäts nationalinkomsten – som ju är identiskt lika med nationalprodukten – längs den horisontella axeln. Längs den vertikala axeln mäter vi **den aggregerade efterfrågan**. Det är då rimligt att anta att denna måste starta från en nivå som är högre än noll. Även vid en låg nationalinkomst måste ju människor konsumera för att överleva. Från denna miniminivå växer efterfrågan då nationalinkomsten växer; när inkomsten ökar, kommer människorna att **konsumera** mera. Dock kommer hushållen, då deras inkomster ökar, att avsätta en del av inkomstökningen till **sparande**, varför den kurva som visar den samlade efterfrågan inte kan stiga alltför brant.

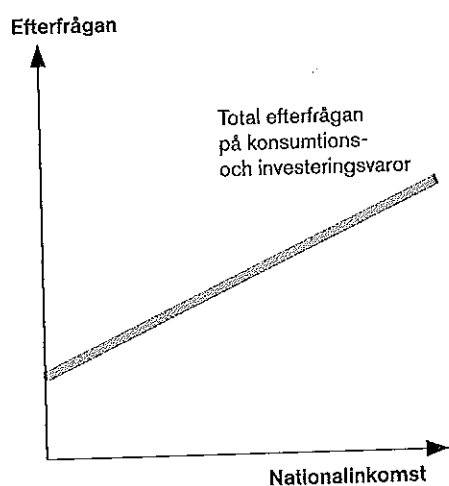
Det aggregerade utbudet är lätt att härleda. Nationalinkomsten är ju lika stor som nationalprodukten – som i sin tur utgör samhällets totala utbud. Nationalinkomsten är därför i den här modellen lika stor som **det aggregerade utbudet**. Det innebär att utbudskurvan kommer att starta i nollpunkten och sedan stiga uppåt som en 45-graderslinje, det vill säga en linje som går precis mitt emellan de båda axlarna. Om nationalinkomsten är 1 000 miljarder kronor så måste också det aggregerade utbudet vara 1 000 miljarder, om nationalinkomsten är 2 000 miljarder så måste utbudet vara 2 000 miljarder, och så vidare. En utbudskurva av detta slag – som alltså bygger på det definitionsmässiga sambandet att nationalinkomst och nationalprodukt är lika stora – visas i figur 13.2.

När dessa båda kurvor sätts samman i ett diagram, som i figur 13.3, får man en punkt där utbud och efterfrågan är lika stora. Vid nationalinkomstnivån N_1 kommer nationalprodukten att vara precis lika stor som den samlade efterfrågan på konsumtionsvaror och investeringsvaror. N_1 är därmed en **jämviktsnivå** för nationalinkomsten, och det går att visa att ekonomin, om den lämnas i fred, av sig själv kommer att sträva mot denna punkt.

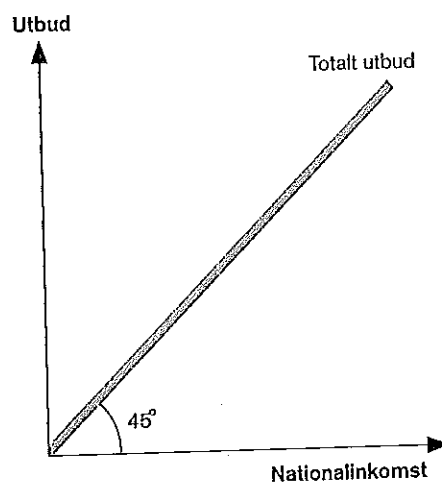
Om ekonomin skulle råka befinna sig vid en högre nationalinkomstnivå – längre till höger i diagrammet – kommer det totala utbudet att vara större än den samlade efterfrågan. I det här fallet leder utbudsöverskottet inte till fallande priser – Keynes antog ju att priserna är tröga. Men eftersom företagen i detta läge inte kommer att kunna sälja hela sin produktion utan drabbas av osålda varor och växande lager, drivs de även i detta fall att dra ned tillverkningen.

Den keynesianska modellen

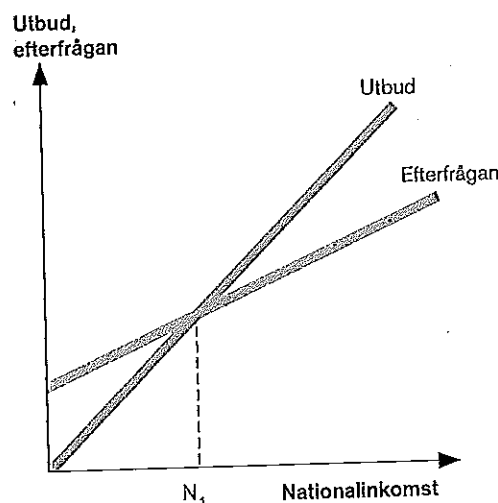
Figur 13.1 Den aggregerade efterfrågan

Figur 13.2 Det aggregerade utbudet

Figur 13.3 Samhällsekonomisk jämvikt

När nationalinkomsten stiger, så stiger också det samlade utbudet och den samlade efterfrågan i landet. Men efterfrågan stiger långsammare, eftersom människorna sparar en ökande andel av sina inkomster, då dessa stiger. Vid nationalinkomstnivån N_1 är utbud och efterfrågan lika stora.

På samma sätt kommer ekonomin, om den skulle befinna sig vid en lägre nationalinkomst, där efterfrågan är större än utbudet, att stimuleras till en ökad produktion. I detta läge kommer nämligen företagen att kunna sälja mer än väntat, deras lager minskar och det blir "köbildning" efter deras varor; de kommer då att svara med att utöka sin tillverkning.

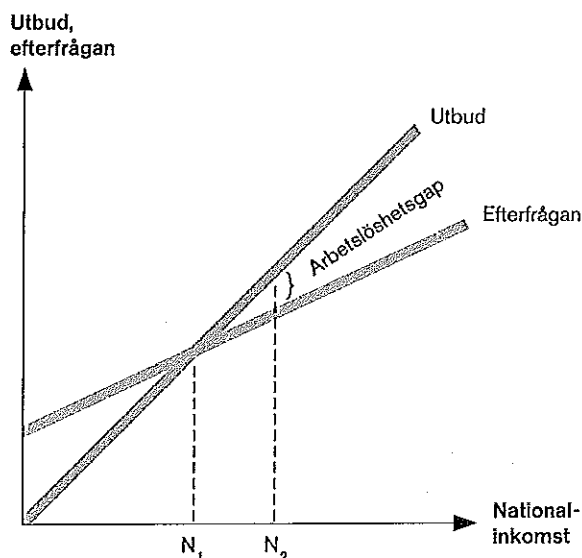
Även i den keynesianska modellen strävar alltså ekonomin efter ett jämviktsläge. Här är

det dock sålda *kvantiteter* i stället för priser som signalerar till företagen huruvida de ska expandera eller dra ned sin tillverkning.

Arbetslöshet och inflation

En viktig poäng är att den samhällsekonomiska jämvikten i den keynesianska modellen inte alls behöver överensstämma med den nationalinkomstnivå där full sysselsättning råder. Jämviktsnivån avgörs av människornas benägen-

Figur 13.4 Arbetslöshetsgap

Om nationalinkomstens fullsysselsättningsnivå N_2 ligger högre än jämviktsnivån N_1 , kommer inte alla resurser att utnyttjas i ekonomin. Ett arbetslöshetsgap uppstår, som avspeglar att ekonomin inte sysselsätter alla resurser fullt ut.

het att konsumera, spara och investera. Men det finns ingenting som säger att dessa planer utformas på ett sätt som sätter alla resurser i arbete. Tvärtom styrs investeringar och finansmarknader av kapitalisternas **psykologi** – som kan vara nog så svängig och inte alls nödvändigtvis ger full sysselsättning.

Följaktligen, menade Keynes, kan jämviktsnivån mycket väl ligga lägre än den produktionsnivå där alla produktionsresurser sysselsätts fullt ut. Men det betyder att marknadsekonomin, om den lämnas i fred av statsmakterna, kommer att stabilisera sig vid en nivå på nationalinkomsten som är för låg för att full sysselsättning ska kunna nås. I figur 13.4 illustreras detta genom att fullsysselsättningsnivån ligger vid punkt N_2 . Om ekonomin då strävar efter att nå den lägre nivån N_1 , nås jämvikten vid en nivå där produktionen är för låg för att ge full sysselsättning. Ekonomin befinner sig då vid ett **arbetslöshetsgap**, vilket innebär att en del människor kommer att vara arbetslösa och det existerande produktionskapitalet inte används fullt ut.

Arbetslöshetsgapet kännetecknade 1930-talet och upptog det mesta av intresset i den keynesianska analysen. Men teoretiskt finns inget som motsäger att jämviktsnivån också kan ligga högre än ekonomins fullsysselsättningsnivå. I det fallet kommer ekonomin att sträva efter

att nå en nivå som den inte kan nå: produktionen kan ju inte öka utöver den nivå som ges av full sysselsättning.

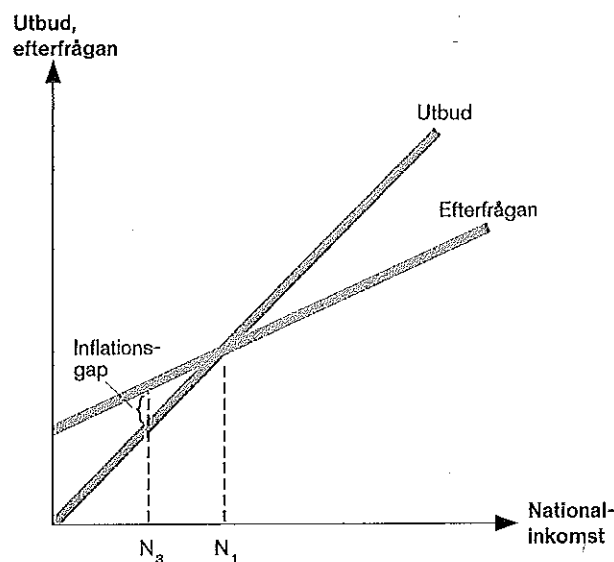
I figur 13.5 illustreras detta av att fullsysselsättningsnivån N_3 ligger till vänster om jämviktsnivån N_1 . I ett sådant läge kommer ekonomin att ha ett kroniskt efterfrågeöverskott med flitigt förekommande flaskhalsar och brister på råvaror och arbetskraft. I *det* läget kommer, även i denna förenklade keynesianska modell, priserna att börja stiga; vi har hamnat i ett **inflationssgap**.

Den ekonomiska politikens uppgift

Keynes och Stockholmskolan drog slutsatsen att staten bör bedriva en aktiv **stabiliseringspolitik** i syfte att eliminera arbetslöshets- och inflationssgap. Genom att stimulera den aggregerade efterfrågan kan man utplåna arbetslöshetsgap, och genom att strama åt den kan man eliminera inflationssgap.

I figur 13.6 visas ännu en gång arbetslöshetsgapet från figur 13.4. Ekonomins jämviktsläge befinner sig i detta diagram vid N_1 , men den nationalinkomstnivå vid vilken man har full sysselsättning är N_2 . Det keynesianska receptet går då ut på att staten genom sin ekonomiska politik helt enkelt ska flytta jämviktsnivån så att den sammanfaller med fullsysselsättningsnivån. Detta kan man åstadkomma

Figur 13.5 Inflationsgap

Om nationalinkomstens fullsysselsättningsnivå N_3 ligger under jämviktsnivån N_1 kan inte ekonomin nå till jämvikt. Den samlade efterfrågan överstiger det tillgängliga utbudet; ett inflationsgap kommer att uppstå, där flaskhalsar i produktionen driver upp prisnivån.

genom att öka den aggregerade efterfrågan. I diagrammet syns detta genom att efterfrågan skjuts uppåt, vilket förflyttar skärningspunkten mellan kurvorna.

Metoden att stimulera efterfrågan är att bedriva en **expansiv finanspolitik**, det vill säga öka de offentliga utgifterna eller sänka skatterna. En ökning av de offentliga utgifterna – en utbyggnad av den offentliga sektorn eller höjda bidrag till den privata konsumtionen (pensioner, barnbidrag och studiemedel med mera) – släpper ut mera köpkraft i ekonomin och ökar därmed den aggregerade efterfrågan. Sänkta skatter får också en stimulerande effekt på köpkraften. Ökad köpkraft medför i sin tur att företagen kan öka sin försäljning och att de därför behöver anställa fler – varpå köpkraften stiger ytterligare. Denna ökade köpkraft ger upphov till ännu mer konsumtion och investeringar – som skapar ännu mer köpkraft, och så vidare.

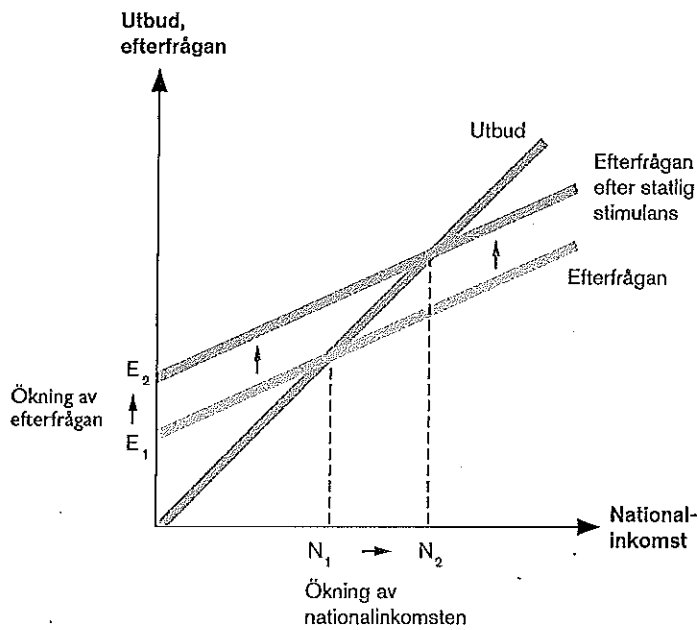
En viss stimulans av efterfrågan ger därför en större ökning av produktionen än vad den ursprungliga expansionen medförde. Denna effekt brukar kallas **multiplikatoreffekt**, eftersom den ursprungliga stimulansen "multiplikerar sig själv". I figur 13.6 syns denna effekt på så vis att den totala ökningen av nationalinkomsten är större än den efterfrågeökning som ökade inkomsten (ökningen från N_1 till N_2 är större än ökningen från E_1 till E_2).

I det speciella läge som gällde under 1930-talet – då ekonomin befinner sig i djup recession eller till och med depression – var Keynes skeptisk till att **penningpolitiken** skulle vara särskilt effektiv. När ekonomin är så tillbakatryckt och inflationen är noll (eller deflation råder) brukar nämligen räntorna ligga mycket lågt. Att försöka sänka dem ytterligare och öka penningmängden är knappast meningsfullt. Så länge som pessimismen är utbredd och efterfrågan låg kommer företagen ändå inte att vilja investera, även om räntorna är låga eller till och med noll. I ett sådant läge kan ekonomin hamna i en **likviditetsfälla**: det hjälper inte att pumpa ut ännu mer pengar i ekonomin. Penningpolitiken kan kanske leda företagen till vatten, men den kan inte tvinga dem att dricka. Därför blir finanspolitiken det mest effektiva vapnet i politikens arsenal.

Receptet mot inflation – ett problem som inte var aktuellt när den keynesianska analysen introducerades – var på motsvarande sätt en **kontraktiv finanspolitik**. En sådan politik drar in köpkraft från allmänheten genom att skära ned de offentliga utgifterna eller höja skatterna. Därmed sänks den totala efterfrågan och ekonomins jämviktsläge förskjuts nedåt.

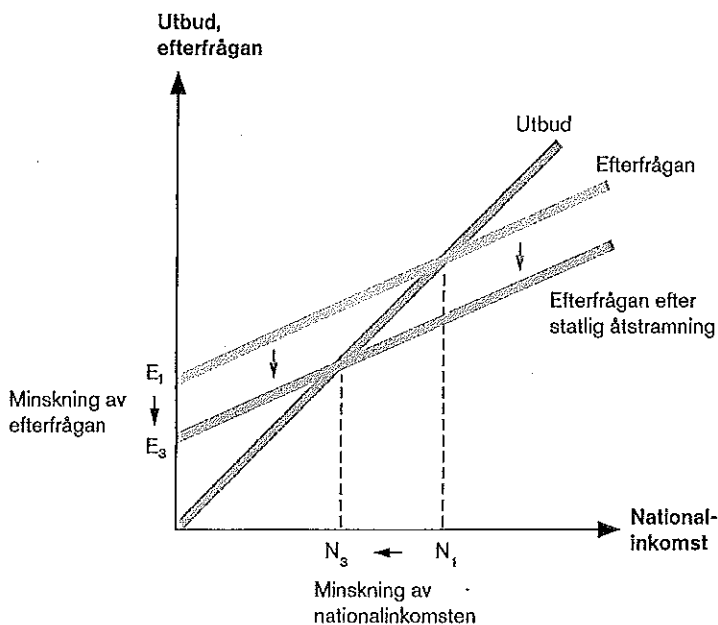
Även en åtstramande politik har multiplikatoreffekter. Om köpkraften sänks, kommer människorna inte att kunna köpa lika mycket

Figur 13.6 En expansiv politik mot arbetslösheten

En expansiv finanspolitik – ökade offentliga utgifter eller sänkta skatter – medför att köpkraften och därmed den totala efterfrågan ökar. Detta eliminerar arbetslöshetsgapet.

Figur 13.7 En åtstramande politik mot inflation

En åtstramningspolitik – nedsänkta offentliga utgifter eller höjda skatter – medför att köpkraften och därmed efterfrågan minskar. Därmed elimineras inflationsgapet.

Gunnar Myrdal och Ernst Wigforss

I Sverige fanns under 1930-talet en grupp yngre ekonomer som oberoende av Keynes nådde likartade slutsatser. Erik Lindahl (1891–1960) och Gunnar Myrdal (1898–1987) byggde penningteoretiska modeller, som visade hur jämviktsläget i ekonomin kunde avvika från ett läge med fullt resursutnyttjande, framför allt beroende på hur konsumenternas sparplaner såg ut. Bertil Ohlin (1899–1979) argumenterade för offentliga investeringar och offentliga arbeten mot arbetslösheten, och Erik Lundberg (1907–1987) byggde upp särskilda modeller för att analysera inflations- och arbetslöshetsgapens storlek.

Samtidigt fanns på den politiska scenen från 1932 finansminister Ernst Wigforss (1881–1977), som utifrån andra – politiska – utgångspunkter även han dragit slutsatsen att offentliga investeringar och offentligt organiserade arbeten kunde öka köpkraften och bidra till att mildra den ekonomiska krisen.

Inför valrörelsen 1932 skrev Wigforss en av den svenska politiska historiens mest effektiva pamfletter. Under rubriken "Har vi råd att arbeta?" gick han till skarpt angrepp mot den förhärskande klassiska ekonomiska teorin:

"Ju svårare krisen blir, ju mera arbetslösheten växer, desto mindre blir inkomsterna

varor och tjänster som tidigare. Därmed minskar inkomsterna för dem som arbetar i företagen, och en del kanske blir arbetslösa. Detta medför att köpkraften minskar ännu mer, vilket ytterligare sänker konsumtionen, och så vidare. I figur 13.7 syns detta genom att nationalinkomstens minskning (från N_1 till N_3) är större än efterfrågenedskärningen (från E_1 till E_3).

En kontracyklisk stabiliseringspolitik

Keynesianismen ser med andra ord den offentliga sektorn och dess budget som en sorts efterfrågeregulator.

- " Den offentliga sektorn ger två tillskott till efterfrågan. Dels köper och producerar den offentliga sektorn själv varor och tjänster (vilket föranleder flera sorters utgifter, såsom löner åt de anställda och inköp av kontorsmöbler med mera åt förvaltningen). Dels betalar den ut transfereringar till hushållen (till exempel barnbidrag och pensio-

Gunnar Myrdal

Ernst Wigforss

i hela samhället, desto mera måste alltså kravet på sparsamhet skärpas, och desto omöjligare skulle det bli att sätta igång arbeten. Inför den växande arbetslösheten skulle medborgarna alltså bekymrat men undergivet säga till varandra: Vi är för fattiga för att kunna arbeta. Och ju fattigare vi blir, desto mindre har vi råd att arbeta. Det finns inget folk med sitt sunda förnuft i behåll, som i längden kan slå sig till ro med en ekonomisk visdom av detta dårhusmässiga slag."

I budgetpropositionen 1933 kom de nya, mer aktivistiska tankarna till praktiskt uttryck för första gången, och Gunnar Myrdal redovisade i en bilaga de teoretiska övervägandena bakom den "kontracykliska" finanspolitiken. Sverige blev därmed det första land i världen som slog in på den aktiva stabiliseringspolitikens väg.

ner), vilket ökar deras köpkraft. Keynesianer talar om dessa utlägg som **injektioner** av köpkraft.

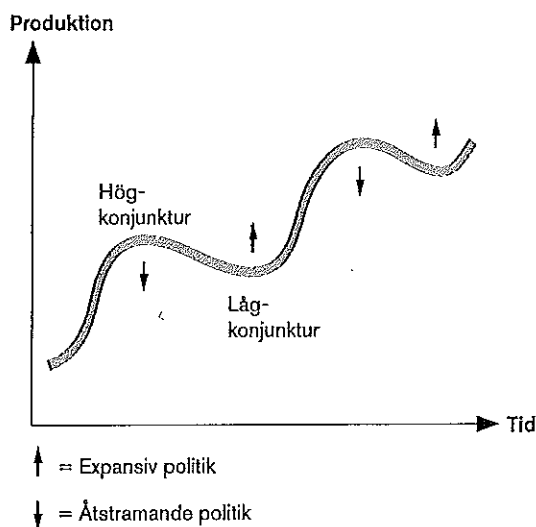
- " Men den offentliga sektorn måste också finansiera dessa utgifter. Det gör den genom skatter, som betalas av hushållen. Därmed dras köpkraft in från ekonomin i övrigt; skatterna blir i den här sortens analys ett **läckage** av köpkraft.
- " Om läckagen är större än injektionerna drar den offentliga sektorn in köpkraft från det samhällsekonomiska kretsloppet. Då blir resultatet att nationalprodukt och nationalinkomst minskar. Om injektionerna är större än läckaget tillför den offentliga sektorn kretsloppet ökad köpkraft. Nationalprodukt och nationalinkomst ökar.

Med denna analys i botten ledde den keynesianska ansatsen till en grundläggande regel för stabiliseringspolitiken. Uppgiften blev att driva en **kontracyklisk politik**. Statsmakterna skulle aktivt och systematiskt använda finanspolitiken

till
sär
- i
no
rätska
till
eko
lisl
ju
bet
väg
de
rev
rac
up
och
jur
åtg
bil
sor
me
kor

Figur 13.8 En kontracyklisk politik

Genom att en expansiv finanspolitik (utgiftsökningar eller skattesänkningar) sätts in mot lågkonjunkturer och en åtstramande finanspolitik (skattechöjningar eller utgiftsnedskärningar) används i högkonjunkturer kan inflationen dämpas i högkonjunkturer och arbetslösheten mildras i lågkonjunkturer. Därmed utjämnas konjunktursvängningarna.

till att expandera efterfrågan – genom skattesänkningar, utgiftsökningar eller räntesänkning – mot arbetslöshet, och att strama åt den – genom skattechöjningar, utgiftsnedskärningar eller räntehöjning – mot överhettning och inflation.

Detta låter enkelt och rättfram. För att det ska fungera måste emellertid beslutsfattarna ha tillgång till goda **prognoser** om den framtida ekonomiska utvecklingen. Om den kontracykliska politiken ska verka som avsett måste den ju sättas in vid rätt tidpunkt – vilket i praktiken betyder att beslut om åtgärder måste tas i förväg, på basis av förutsägelser om den kommande ekonomiska utvecklingen. Den keynesianska revolutionen avsatte därför som biprodukt rader av nya institutioner och institut, med uppgift att räkna fram korrekta mått på BNP och olika efterfrågeaggregat, försöka göra konjunkturprognoser och dra slutsatser om vilka åtgärder som skulle sättas in och när. I Sverige bildades sålunda **Konjunkturinstitutet** 1937, som en myndighet under finansdepartementet med särskild uppgift att analysera den svenska konjunkturen. I de flesta länder utvecklades

och förfinades från den tiden också de så kallade **nationalräkenskaperna** (som behandlas närmare i kapitel 9).

Keynes som specialfall

Den keynesianska analysen har här illustrerats med den diagramteknik som Keynes lärjungar (dock inte han själv) nyttjade. Men den kan också illustreras med hjälp av det förra kapitlets mer allmänna utbuds- och efterfrågemodell, där prisnivån inkluderades i analysen (priserna mäts på den vertikala axeln).

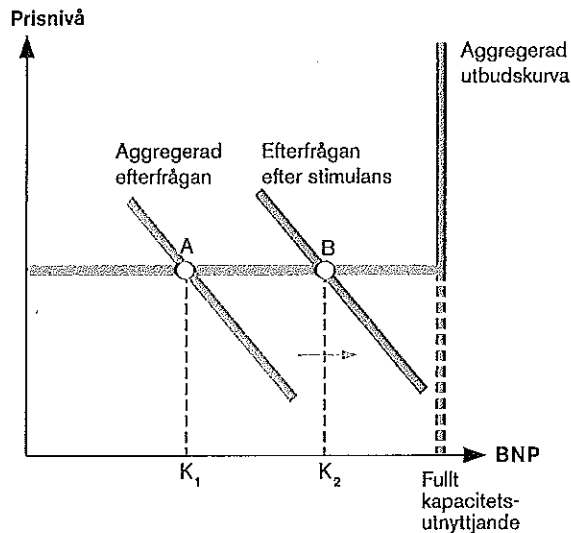
Keynes analys och politikrekommendationer var starkt färgade av omständigheterna under den stora depressionen. Under ett decennium låg arbetslösheten extremt högt, samtidigt som prisnivån låg stilla. Inflationen var således inget som helst problem.

I ett sådant läge blir skillnaden mellan den korta och långa sikten ovanligt stor. Även om utbudskurvan på lång sikt fortfarande skulle vara vertikal är den inte särskilt intressant – ”på lång sikt är vi alla döda”. Och den aggregerade utbudskurvan på kort sikt – den som i detta läge enligt Keynes själv är den enda relevanta – ser helt annorlunda ut än den långa. Om priser och löner är stela rör sig ju inte prisnivån alls. Och med ett stort negativt outputgap kan produktionsnivån ökas rejält innan den potentiella BNP-nivån närmar sig och eventuella flaskhalsproblem gör sig gällande.

Ekonomi är egentligen ganska enkelt. När det gäller att spå in i framtiden kan man lika gärna fråga min mor som Klas Eklund.

GÖRAN PERSSON,
DÅVARANDE FINANSMINISTER PÅ (S)-PARTIMÖTE

Figur 13.9 Expansionspolitik i det keynesianska specialfallet

När priser och löner är helt stela och det finns gott om lediga resurser blir utbudskurvan horisontell. Då kan den aggregerade efterfrågan ökas utan risk för inflation. En expansiv finanspolitik skiftar ut den aggregerade efterfrågekurvan och höjer BNP från K_1 till K_2 . Prisnivån påverkas inte.

Bara om efterfrågan stimuleras bortom den BNP-nivå där alla resurser används fullt ut och produktionen således inte kan ökas mer uppstår inflation.

I det läget blir utbudskurvan platt. En ökning av den aggregerade efterfrågan ger därför ökad produktion **utan att prisnivån höjs**. Ekonomin rör sig längs denna horisontella utbudskurva helt utifrån förändringar av den aggregerade efterfrågan. Efterfrågepolitiken är således extremt effektiv, och den ger inga kostnader i form av inflation. Bara i undantagsfall når produktionen den nivå där alla resurser nyttjas fullt ut och utbudskurvan blir vertikal. Men *då* uppstår inflation, nämligen om ekonomin strävar efter en ännu högre produktionsnivå och skapar ett inflationsgap.

I figur 13,9 illustreras effekterna av en expansiv finanspolitik, som ökar den aggregerade efterfrågan. Efterfrågan skjuts då utåt, till höger, och ekonomin rör sig således tack vare den stimulerande finanspolitiken från A till B. En expansiv ekonomisk politik ger då en BNP-ökning från K_1 till K_2 , men utan några inflationseffekter; detta eftersom kapacitetsutnyttjandet är lågt och priserna trögörliga. Bara om den aggregerade efterfrågan stimuleras i ett läge då ekonomin befinner sig vid fullt resursutnyttjande ger den expansiva politiken upphov till inflation.

På det här sättet kan således den keynesianska analysen ses som ett specialfall av den allmänna modell som byggdes upp i det förra kapitlet; nämligen fallet med stela priser. Den visar att en expansiv finanspolitik medför goda

resultat i ett läge då produktionsgapet är stort och kapacitetsutnyttjandet lågt, och då förändringar av den aggregerade efterfrågan inte påverkar prisnivån. Det bör påpekas att Keynes såg detta som mer relevant än det ideala läge då ekonomin anpassar sig snabbt. Han såg inte sig själv som något specialfall; i hans analys var det den klassiska analysen som var undantaget.

Keynesianismens seger och problem

Den keynesianska revolutionen ändrade grundinställningen till ekonomins funktionssätt och den ekonomiska politiken. De keynesianska ekonomerna bröt med den klassiska synen att marknadsekonomin klarade sig bäst på egen hand. Tvärtom innebar den keynesianska analysen att den rena marknadsekonomin om den lämnas åt sig själv drabbas av *antingen* arbetslöshet (vänligare) eller inflation (mer sällsynt), och att det krävs aktiva statliga ingripanden i form av systematisk ekonomisk politik för att rätta till dessa problem. Därmed gav den keynesianska politiken vetenskaplig legitimitet åt efterkrigstidens framväxande blandekonomi, med dess stora offentliga sektor.

Visserligen återhämtade sig ekonomierna från den djupa depressionen och likviditetsfällan. Men keynesianismen bestod och giftes så småningom ihop med den traditionella ekonomiska teorin i den så kallade **neoklassiska**

syntesen. Dess pappa var Paul Samuelson, som vi läste om i det förra kapitlet. Denna syntes sade att marknaderna och prismekanismen för det mesta fungerade väl, men att ekonomierna likväl då och då kunde hamna i recession, varvid aktiv stabiliseringspolitik var rätt recept att återställa ordningen.

Under de första efterkrigsdecennierna kom således en modifierad keynesianism att dominera helt i västvärlden. I nästan alla länder började regeringarna bedriva en kontracyklisk stabiliseringspolitik, med omväxlande expansions- och åtstramningspaket. Ekonomerna i finansdepartement, konjunkturinstitut och forskningsinstitutioner knåpade flitigt med att räkna ut storleken på arbetslöshetsgap och multiplikatorer, så att de skulle kunna sätta in exakt de olika doser av skatte-, transfererings- och konsumtionsingrepp som krävdes för att stabilisera ekonomin.

Under en lång period, från början av 1950-talet till slutet av 1960-talet, var framgångarna för denna keynesianska strategi betydande. Ekonomierna i väst växte snabbt, och konjunkturfuktuationerna blev mindre än förut. Framför allt minskades arbetslösheten kraftigt. Inflationen var låg.

Allt detta medförde att ekonomernas självsäkerhet växte. Många trodde att man besegrat de ekonomiska kriserna för gott och att uppgiften nu bara var att finjustera ekonomin, så att den utvecklades precis som experterna önskade.

Ekonomernas självsäkerhet visade sig dock vila på bräcklig grund. En del av den goda utvecklingen berodde antagligen på annat än stabiliseringspolitiken. Återuppbyggnaden och avregleringarna efter kriget bidrog sålunda säkert både till god tillväxt och låg inflation. Men från slutet av 1960-talet dämpades tillväxttakten i flera viktiga ekonomier. Inflationen började stiga påtagligt. Under 1970-talet drabbades många länder av **stagflation**, vilket

*När man minns hur tokigt man tänkt
och hur fel man fått
och hur annorlunda det i regel har gått
och hur världen har drabbats av sällsamma
metamorfoser,
får man årligen mindre och mindre respekt
för prognoser.*

ALF HENRIKSSON,
SVENSK FÖRFATTARE

knäckte den optimistiska tron att kriserna var övervunna. Konjunkturrörelserna blev mindre regelbundna, störningarna blev större, och det blev allt svårare att göra prognoser.

En effekt blev att de keynesianska beslutsreglerna började ifrågasättas. Under 1980-talet bröt många regeringar med de keynesianska recepten. För att få bukt med den höga inflationen vände de sig i stället tillbaka till recept som påminde om de klassiska – de som Keynes revolterat mot. I synnerhet visade sig statsmakterna på många håll villiga att återgå till **monetaristiska** strategier och begränsa ökningen av penningmängden, även om det innebar kraftigt ökad arbetslöshet. Dessutom bedrevs under 1980-talet på många håll i västvärlden – med Ronald Reagan i USA och Margaret Thatcher i Storbritannien i spetsen – en liberal politik som avreglerade marknaderna och systematiskt sökte begränsa statens makt.

Flera skäl låg bakom denna "kontrarevolution". Det viktigaste var de akuta stagflationskriserna under 1970-talet. Men det finns också ett antal problem, som ligger i själva den keynesianska ansatsen och som hade blivit allt mer påtagliga:

- För det första förutsätter det keynesianska receptet att de som fattar besluten om den kontracykliska finanspolitiken har **god information** om konjunkturläget och att de dessutom har **förmågan och viljan** att sätta in rätt verkande insatser i rätt tid. Denna förutsättning har ifrågasatts av åtskilliga ekonomer. Många hävdar att de politiker som fattar besluten om den ekonomiska politiken ofta fattar felaktiga beslut, som riskerar att **förstärka** konjunktursvängningarna i stället för att dämpa dem. Denna typ av problem behandlas i nästa kapitel, där den offentliga sektorn granskas närmare.
- För det andra förutsätter den enkla keynesianska analysen, som vi sett, att ekonomin har **antingen** inflation **eller** arbetslöshet. Det innebär att analysen saknar förutsättningar att behandla det problem som industriländerna kom att drabbas av under 1970-talet, nämligen **både inflation och arbetslöshet samtidigt**. Relationen mellan dessa båda behandlas i kapitel 15.
- För det tredje invänder många ekonomer mot den enkla keynesianska analysens ensidiga argument för finanspolitik. I dag finns

exempel på att **penningpolitiken** fungerar minst lika effektivt som finanspolitiken, inte minst på grund av nya mål och medel. I kapitel 16 ska vi granska penningpolitikens utveckling.

- Det fjärde problemet i den enkla keynesianska analys som redovisats i detta kapitel är att den behandlar en ekonomi utan **utrikeshandel och valutaflöden**. I hela detta kapitel har vi ju antagit att den samlade efterfrågan består enbart av efterfrågan på konsumtionsvaror och investeringsvaror. Utrikeshandeln och valutan lyser med sin frånvaro. Det kanske inte var så underligt att dessa faktorer uteslöts ur analysen under 1930-talet då valutahandeln var hårt reglerad, utrikeshandeln bromsad av protektionism och integrationen över gränserna långt

mindre än i dag. Men i dagens globaliserade ekonomi måste dessa faktorer tas med i analysen – och då kompliceras genast slutsatserna. Den **öppna ekonomin** behandlas i kapitel 17.

Men medan alla dessa faktorer bidrog till keynesianismens tillbakagång under 1990-talet och början av 2000-talet kom en ny stor omsvängning – åt andra hållet – 2008–2009. Plötsligt visade ekonomin upp krissyntom som påminde om 1930-talets, med deflation, extremt låga räntor, likviditetsfälla och finansiell kris. I det läget räckte penningpolitiken inte till längre, utan stora statliga stimulansåtgärder via finanspolitiken sattes in i flera länder. Keynes hade oväntat återuppstått. Hur detta skedde redovisas i det sista kapitlet i boken.

SAMMANFATTNING

- Fram till 1930-talet förklarade ekonomerna arbetslösheten framför allt med att för höga löner gjorde att arbetarna prissatte sig själva ur marknaden.
- Keynes och Stockholmsskolan hävdade att problemet i stället var att efterfrågan var för låg. De hävdade att den "klassiska" analysen överskattade ekonomins och prissystemets anpassningsförmåga. I verkligheten var priser och löner stela.
- I den keynesianska analysen blir den långa sikten irrelevant. Den korta sikten är den intressanta, och den aggregerade utbudskurvan är då platt.
- Enligt den keynesianska analysen behöver inte den samhällsekonomiska jämviktsnivån för nationalinkomsten överensstämja med den nivå vid vilken full sysselsättning råder.
- Om jämviktsnivån överskrider fullsysselsättningsnivån uppstår ett inflationsgap, om den är lägre än fullsysselsättningsnivån uppstår ett arbetslöshetsgap.
- Staten kan, enligt denna analys, motverka arbetslösheten genom att driva en expansiv politik – sänka skatterna eller öka de offentliga utgifterna – under lågkonjunkturen. Då ökar sysselsättning och BNP utan att inflation behöver uppstå.
- Under högkonjunkturen ska staten i stället driva en åtstramningspolitik – höja skatterna eller skära ned de offentliga utgifterna.
- Dessa beslutsregler styrde den ekonomiska stabiliseringspolitiken i många länder under de första efterkrigsdecennierna.
- Därefter skedde en "monetaristisk kontrarevolution" då statens roll minskades. Några av skälen var att den enkla keynesianska analysen förutsätter att man har antingen inflation eller arbetslöshet. Den är också en analys för en ekonomi utan utrikeshandel och avreglerade kapitalmarknader.
- Men under finanskrisen 2008–2009 dammdes de keynesianska recepten av igen, för att förhindra att ekonomin gick in i depression.